

Original scientific paper

UDC 314.745.3-054.7(=1:470)(497.11),,1920/1957"
<https://doi.org/10.2298/GSGD2201055R>

Received: April 15, 2022

Corrected: April 27, 2022

Accepted: May 15, 2022

Stevan Radojčić*, Saša Bakrač*, Dejan Đorđević*

** Military Geographic Institute, Belgrade, Serbia*

RUSSIAN EMIGRANTS SERVING AT THE MILITARY GEOGRAPHIC INSTITUTE IN BELGRADE FROM 1920 TO 1957

Abstract: In the first years after World War I, about 60,000 citizens of tsarist Russia, refugees from the civil war and the changes caused by the October Revolution, joined the newly created Kingdom of Serbs, Croats, and Slovenians. Most of them were members of the middle and upper classes: mostly officers and members of the civic elite with university degrees. Some moved on soon after, to the west, and about 40,000 decided to stay in the Kingdom of Serbs, Croats, and Slovenians. Their contribution to Serbian and Yugoslav society, science, art, culture, and other spheres of life is mostly known and well documented, as are their lives and the issues of refugee and emigrant life. There are numerous books, monographs, newspaper articles, films, and other material that testifies to the life, work, and contribution of Russian emigration to Serbia and Yugoslavia. However, even to the present day, untold stories about their lives can be revealed, such as the one we present in this article. The story of the work and contribution of Russian emigrants to the Military Geographic Institute in Belgrade is the subject of the present paper. These were mostly officers of the Russian Military Geodetic Service (Corps of Military Topographers). These findings were made thanks to a recent study by the Military Geographic Institute, whose comprehensive results are being presented to the general professional public for the first time. According to previous information, it was estimated that there were about thirty officers in the Russian Imperial Army. This research determined the number of at least 99 emigrants who worked at the Military Geographic Institute. Some worked for only a few months, others for several years, and some for more than 35 years. The research revealed that some of them became officers of the Yugoslav Army. Some of those who served in the Military Geographic Institute also gave a broader contribution to the geodetic service in Serbia and Yugoslavia.

Key words: Military Geographic Institute, Corps of Military Topographers, October Revolution, Russian Emigration

¹ sbakrac2017@gmail.com (corresponding author)

Introduction

The Military Geographic Institute has a long tradition of operations. The founding dates back to February 5, 1878, when the Second (Geographic) Department of the General Staff of the Serbian Army was formed. This department grew into the Geographic Institute in 1920 and is the first institution that was named "Institute" in our army. Since 1923, it has been called the Military Geographic Institute, and since March 12, 2020, the Military Geographic Institute – "General Stevan Bosković" (hereinafter: the MGI). From its founding until the present day, the MGI has worked on geodetic, topographic, and cartographic tasks for military needs, primarily surveying the state territory and producing topographic maps on various scales. These maps, as well as other results of the work of the MGI, were also used for state needs, the needs of the economy, education, science, etc.

The MGI is one of only a few institutions created during the Kingdom of Serbia, which had managed to overcome numerous historical challenges without major consequences for its continuity. All the time, from the Serbian Army to the Serbian Armed Forces, the MGI has endured as an institution whose past was not substantially altered and interpreted according to the prevailing ideological patterns. The change of generations, as well as the managerial staff, came naturally, without any sudden changes. This happened even during crucial events for the Serbian people and state, such as the May coup of 1903, World War I and II, the breakup of socialist Yugoslavia, and the like. For example, the Head of the MGI, Division General Josif Z. Đorđević (1880-1953), who handed over the Institute to the Germans after a short war in 1941 and was deported to captivity with other officers. After his captivity, he was returned to the position of the head of this institution on November 15, 1944, when the conditions for the continuation of work were created in the newly liberated Belgrade. He was recognized as a lieutenant general of the People's Liberation Army and partisan detachments of Yugoslavia, although he had not been a member of that movement before. In addition, immediately after the World War II, more than half of the pre-war officers continued their service in the MGI, to whom the new army recognized their ranks and enabled them to continue their service, although most were not in the partisan movement, but were taken in German captivity instead.

Partly because of that, the Russian military topographers who were engaged in the work of the NGI between the two world wars survived in the MGI, and two of them were known to work in the MGI after World War II, as officers of the Yugoslav People's Army. However, the details remained unknown, primarily their number and names. It was thought that there were about thirty of them, and only 3 to 4 names have been remembered. Still, the most important ones have not been committed to oblivion. The fact is that the Russians came to the VGI at a time when the Institute needed a geodetic staff more than ever in its history. This staff was needed to achieve important military and state goals, primarily the production of large-scale topographic maps for the entire territory of the newly created state, which had to be preceded by the establishment of a single geodetic base and topographic survey of every foot of territory.

Immediately after World War I, it became certain that the pre-war Geographic Department would continue to work on the same tasks as before the war, but over a much larger territory, the territory of the newly created state of Serbs, Croats, and Slovenians. Since the existing staff (some fifteen officers who worked in the military geodetic service

before and during World War I) was not enough, in 1919 a competition was announced for 30 officers who would be willing to retrain as geodetic officers. Only two or three had applied, so the attempt failed. Former Austro-Hungarian officers who served at the Vienna Military Geographic Institute have been coming to the MGI since 1920. These were Slovenians, Croats, and Serbs who were born in the territories of Austria-Hungary, which were annexed to the Kingdom of Serbs, Croats, and Slovenians, and who had the right to citizenship in the new state. A total of 26 of them left the Austro-Hungarian army and continued their service in our Military Geographic Institute as officers of the Yugoslav Army. With their transfer, the needs of the MGI for staff were alleviated, but they were not resolved.

Due to a combination of circumstances, also from 1920, members of the military geodetic service of another empire that disappeared in the whirlwind of the Great War, Russia, began to arrive at the MGI. As this research showed, most of them were commissioned in 1921, as many as 67, and in the following years, during which some of them were commissioned and left the MGI, about thirty additional officers.

As they were foreign citizens, Russian emigrants (hereinafter: the Russians) could be engaged in the army either as contractual (contracted) military-technical officials or as diurnists and wage workers. Military technical officials were military personnel; they wore uniforms and had ranks (titles) that were equivalent to a range of military ranks from lieutenant to brigadier general. These Russians did not wear a uniform, because the agreement (contract) was concluded for a period of one year, and since 1923 for a period of two years, and their status was temporary. Diurnists and wage workers belong to the so-called unscrupulous staff, which is hired only for specific jobs of shorter duration. This research established that several of these contractual military-technical officials remained in that temporary status for a continuous twenty years until the capitulation of the Yugoslav Army. Some of the diurnists and wage workers, after their engagement was extended for several years, were hired as contract clerks. The army and the state tried to keep them in the service for as long as possible and ensure their livelihoods. At one point, the nine of them decided to take our citizenship and become officers of the Yugoslav Army. More precisely, eight of them were recognized for their ranks, while the ninth came to Yugoslavia as a boy. After graduating from the Russian high school in Sarajevo, as our citizen, he enrolled and graduated from the Belgrade Military Academy, and after a short service in the army units, he became a member of the MGI.

In the 1930s, four Russians were hired to the MGI as civil servants and drawers. They were not officers in Russia, but most of them were students who finished school in Yugoslavia and got jobs in the MGI as Yugoslav citizens.

It is assumed that Russian emigrants, and especially Russian military surveyors, had a good reception and treatment in the MGI. This is supported by the fact that several of our members of the MGI, including Chief Stevan P. Bošković (1868-1957) and his deputy, Milorad J. Terzić (1879-1939), then a colonel, and later a general, graduated from the Russian Military Geodetic School in Russia. In addition to communicating with them in Russian, some of them were schoolmates, especially those Serbian officers who graduated from the Military Theoretical School in St. Petersburg before the First World War.

The research established that a total of 99 Russians worked at the Military Geographic Institute.

Material and Methods

Only written sources in the form of published and unpublished material were used in the research. From the published sources, the following were used: author's books and textbooks, collections of papers, reviews from professional and other gatherings, various journals, monographic publications, scientific and professional articles, documented materials, daily newspapers, and data downloaded from the websites. Unpublished sources used include data from the archives of the Military Archives, the Human Resources Administration, the Human Resources Department, the Ministry of Defense of the Republic of Serbia, the Military Geographic Institute, and the Historical Archives of Belgrade.

Numerous data were obtained through the published material, such as autobiographical and general biographical data, data on authorial and co-authored work and participation in writing scientific, professional, and other papers, and the like. By inspecting and elaborating these data from individual and various sources, the allegations and information about the specific person, i.e. the person who was researched, were checked. Through unpublished material, data on the lists of members of the MGI in 1933, 1934, and 1941 (Census 17, box 123, arch. Units 2/1, 3/1, and 4/1), staff files, official and personal data of individual officers and military officers, directories, copies of microfilms of personal data cards, albums, studies, pictures, files of residents of the city of Belgrade and Zemun and more.

The present paper uses methods of content analysis in combination with methods of classification and synthesis, which tended to describe (elaborate) the set subject of research. By processing and cross-referencing data from all sources, individual army member files were formed. During the compilation of these files, the authenticity of the collected data was confirmed and conclusions were formed. In a small number of cases, ambiguous information appeared which required additional research and verification of information.

The research was supposed to reveal the material and determine which of the Russian emigrants was on duty in the MGI, that is, for each individual: name and surname, date of admission to the MGI, in what status, and to which position. There are no documents in the MGI that indicate the above. It is assumed if there were any that they have been lost during World War II. Namely, during this period, the MGI was robbed and devastated. Only what was in the possession of some of its members before the April war in 1941, and who returned it or donated it to the Institute after 1945, has been preserved. There are no preserved materials in the Military Archives related to the work of the MGI in the inter-war period, except for incomplete lists of members from 1933, 1934, and 1941.

Therefore, most of the data on which the Russian emigrants served in the MGI was taken from the published material, i.e. from the Military Official Gazettes (MOG). Namely, contract clerks and officers were the so-called command staff, and they have been granted that status by decree of the king. Based on the decree, the Minister of the Army and Navy, by order, assigned a military clerk or officer to serve in a unit or institution of the military for the first service or afterward in the transfer. The king's decrees and the minister's orders were published in the MOG, so by reviewing them, it was possible to determine who was sent to the MGI and then based on which decree. Thus, through a systematic review of military official gazettes, 81 names were found. However, several examples found that not all decrees and/or orders were properly published in the MOG

and that some data were missing. For example, a decree was issued on the decoration of a person with a Russian name and surname, for which the decree on decoration states that a contract clerk is on duty in the MGI. For this person, no decree on appointment or order on transfer to the MGI was found in any MOG. This indicated the need to search for names from other sources as well.

The unpublished source that was used is the File of the Residents of the City of Belgrade and Zemun, which is kept in the fund of the Administration of the City of Belgrade of the Historical Archive of Serbia. Unfortunately, no data was found for many Russians, as if they were not even registered as residents of Belgrade and Zemun, but for others, more valuable data were obtained (e.g. year and place of birth), especially about family members.

Most of the data were found on the Internet. These are, above all, several Russian thematic websites (e.g. *Офицеры русской императорской армии*, *Сайт историка Сергея Владимировича Волкова: Вторая база данных "Участники Белого движения в России"*, etc.) which were set up to collect biographical data of officers of Tsarist Russian army and members of the White Movement, as well as numerous native and genealogical sites, forums and the like. Some sites and data were obtained by searching in great detail, for each of the 99 Russians, in several different ways. Valuable literature for this research was also found on Russian sites: a list of members of the Corps of Military Topographers from 1915 and 1917 (with basic biographical data for each member), six volumes of obituaries for deceased emigrants 1917-2001 (collected from the Russian emigrant press and newspapers around the world), original documents and photographs, etc.

Some data were collected from daily newspapers and periodicals: both those published by Russian emigrants in Belgrade and around the world (*Часовой*, *Новый Журнал*, etc.) and from the domestic interwar press (*Vreme*, *Geometarski i geodetski glasnik*, *Sokolski glasnik*, etc.).

Many books and other papers by domestic authors who wrote about Russian emigration to Belgrade, Serbia, and Yugoslavia (Arsenyev, 1994, 1997; Jovanović 1996, 2006; Timofeyev, 2010, etc.) were reviewed, especially professional books and professional literature on the time and the ones created later, which described the geodetic works performed between the two world wars.

Several names were obtained based on unpublished material found in the MGI, primarily the Album of Caricatures created in 1926/27 and the study of astronomical measurements performed in 1900-1911. Some names were also found in the published material which referred to the description of the works of the Military Geographic Institute in the international campaigns of simultaneous measurement of longitude, in 1926 and 1933.

The Album of Caricatures, in addition to caricatures relating to individual members of the MGI (created in 1926/27), also contains several photographs. It was compiled by a then MGI officer and kept in personal documentation until 1979 when he donated it to the Institute. The list of the first photo includes 31, and the second 32 Russians. For some unknown names, until this research, a subsequent search of MOG found several clues that indirectly indicate that they were members of the MGI. It is emphasized that for some people, this list remained the only source about the affiliation with the MGI.

*Fig. 1. MGI command and part of the staff, March 3, 1929;
31 Russian emigrants in the photo*

The study *Astronomical Observations 1900-1911* was written in 1922/1923 and is an elaboration of the processing of astronomical measurements performed by the MGI over the period from 1900 to 1911. The persons, who performed the processing, signed in the appropriate places of this extensive study. Based on that, it was determined that there were 11 of them and that they were all Russians. Of these, two names were “new”. One name is mentioned in the signature as “military-technical diurnist”. This means that the person belonged to the so-called non-conscripted staff, for which recruitment was not published in the MOG. It was later established that this person died in 1925, also as a member of the MGI. For another person, indirect traces were found in MOG that he was a member of the MGI. Although there is no decree of the king or the order of the minister, this person was decorated in 1937, as a contract clerk.

Fig. 2. Farewell to General Bošković, 1937; the photo shows 32 Russian emigrants

The names of two members of the MGI were found in the book *The First and Second Determination of the Longitude of Belgrade in 1926 and 1933* (Bošković, 1946). One of them was known from several sources to be a member of the MGI. He also taught at the Higher Military Geodetic School, wrote a textbook for that school, and is stipulated on the

list of persons in the 1937 photograph. However, the king's decree and the minister's order were not published in the MOG for this person either, although according to the data from the MOG, he was decorated three times during his service: in 1926, 1929, and 1940. This person is the most decorated of all Russians in the interwar period and is the only one among them who was decorated with two orders: St. Sava of the 5th order and the Yugoslav crown of the 5th order.

Three “new” names were found on the lists of members of the MGI from 1933, 1934, and 1941, which are kept in the Military Archives. Additional data were found for the two names by a subsequent MOG search. Thus, a total of 99 names of Russians were collected who, some for longer and others for shorter periods, were members of the MGI. At the same time, no patronyms have been determined for several of them, and not even a personal name for one. For most, the exact date of conscription and status was determined based on official data, and for a few, the evidence of the MGI affiliation and status was indirect, yet convincing enough to be retained in further research.

Research Results

Biographical Data Processing

In the second step, after the materials were collected and the names of the Russians who worked at the MGI were determined, the processing of their biographical data began. That was the most extensive and challenging part of the research. Along with the collection of biographical data, their systematization was performed, by forming files by names and surnames, and chronologically within the individual files. Every piece of information was considered valuable, every detail that could be discovered. For example, the name of the units of the Russian army or units in which they served during the civil war, the names and occupations of brothers and sisters, the name of the ship on which they left Russia, the name of their wives' parents, etc.

For each piece of data, it is recorded where it was taken from so that, if a different piece of data came from an independent source, it could be assessed which is more reliable; if both sources had similar reliability, both data and sources are given (for some Russians more than two). During the research, certain errors and omissions in official documents were found, even in the files of personal data of Yugoslav officers, and even on tombstones erected by their loved ones, who should have known or had accurate data on births and deaths. However, all observed contradictions and inconsistencies were recorded and commented on, sometimes without a final position.

Special attention was paid to the dates, which partly refer to the Julian calendar and partly to the Gregorian calendar. For all dates included in a document before 1918, it is clear that they refer to the “old” calendar, but for many dates from later sources, it was not always clear to which calendar they refer and special attention was paid to that.

Interesting, and somewhat paradoxical, is the fact that it was easier to establish biographical data from the late 19th and early 20th centuries than those relating to the middle or second half of the 20th century. It was especially difficult to find data on the Russians who remained in Yugoslavia after World War II and to follow their further destiny, except for those who continued to work in the MGI.

This research also showed that the most important thing is to be persistent and dedicated because otherwise many data would remain undisclosed. Sometimes it is necessary to have a little luck. For example, for Nikolai A. Kuznecov, who was conscripted to the MGI on March 7, 1921, as a contract clerk, we could not find any information for a long time, nor in the MOG or other sources. Only when a systematic review of all pages of official gazettes was started, including those that did not refer to this category of members of the army, the following was discovered: in MOG no. 8/1937 (p. 326) the approval of the Minister of the Army and Navy was published of March 4, 1937, for the marriage of a certain engineering lieutenant Nikola P. Milovanović “with Ms. Margarita, daughter of Kuznecov Nikola, a topographic lieutenant colonel of the former Tsarist Russian Army, and now a contract clerk at the Military Geographic Institute”. In a completely unexpected place, the information was found that Nikolai A. Kuznecov was a lieutenant colonel of the Corps of Military Topographers, 15 years after his conscription to the MGI, he was still a member of it, and that he had a daughter named Margarita. An inspection of the File of the Residents of the City of Belgrade and Zemun revealed the report of the lieutenant in question, which listed his wife Margarita and their son Aleksandar, born on May 5, 1938. Similarly, for Yuri I. Vismont no data from Russian sources were found. Then it was noticed that, in fact, his name was not Yuri but Georgije, but he serbianized his name as Yuri, unlike his other namesakes who Serbianized their names as Georgije, and some as Đorđe; and only then were some data on him found.

Summary Overview of Collected Data

Only three Russians had basic biographical data for the rest of their lives: two who became professors after serving in the MGI (one at the University of Zagreb, the other at the University of Belgrade) and are remembered in the historical records of those higher learning institutions, and one whose friend and colleague wrote a detailed *In memoriam* after his death. For 75 people, it was reliably determined what they were in Russia before the arrival of the Kingdom of Serbs, Croats, and Slovenians: 73 were officers of the Russian Imperial Army (three generals), one was a military official, and one a student. Nine for whom the occupation was not determined before coming to the Kingdom of Serbs, Croats, and Slovenians were conscripted to the MGI on March 7, 1921, together with a large group of contract clerks, so it can be assumed that they were also officers because their fifth clerical class was recognized on conscription, as well as most former Russian officers that were conscripted on the same day. It is reasonably assumed that the four of them came from Russia as students or, possibly, high school graduates.

Of those 75 people, 60 were determined to be officers of the Russian Military Geodetic Service (Corps of Military Topographers), and for ten it could not be determined to which department or service they belonged. It is to be assumed that some of these ten officers (perhaps all of them) and some of the nine who are presumed to be officers were also officers of the Russian Military Geodetic Service, all the more so because in some Russian sources one can find information that about 80 members of the Corps of Military Topographers emigrated to Yugoslavia.

While it has been determined for most of the Russian emigrants when and on what basis they came to serve in the MGI, for many it has not been established exactly when they left the MGI, or how long they were members of the MGI. The two left the MGI to be professors at colleges. One was discharged from the service. Five people were members of the MGI in 1941, thus can be assumed to have been members of the MGI until April 6,

1941. For several of them, who died during the period when they worked in the MGI or could have worked in the MGI, it was determined that at the time of death they were on duty in the MGI (one has an inscription on the tombstone verifying the fact).

Fig. 3. Tomb of Aleksandar F. Kirilov, Novo Groblje, Belgrade (photo taken by S. Radojic, July 3, 2019)

It was also determined that a total of nine of them were on duty in the MGI in the capacity of a geodetic officer of the Yugoslav Army, and official records on them were maintained. Eight whose ranks from the Russian army were recognized and one obtained the first officer rank after graduating from the Belgrade Military Academy. During World War II, seven were in captivity, one escaped capture, and one went missing. Six who were in captivity returned to the country after the war and continued their service in the MGI as officers of the Yugoslav (People's) Army, until their retirement, and one decided not to return to Yugoslavia and remained in exile until his death; the one who escaped captivity became a reserve officer of YPA. The first officer retired in 1948, the next two in 1951 and 1956, and the last three in 1957; two as YPA colonels, three as YPA lieutenants, and one as a YPA major. It seems that after World War II, several more of their compatriots (at least two), pre-war contract clerks, continued to work in the MGI as civilians serving in the army, but official data on that have not been preserved.

It should also be noted that with the capitulation of the Yugoslav Army, the Military Geographic Institute ceased to operate. The officers, for the most part, ended up in German prison camps, and the former contract clerks (as well as other members of the MGI) lost their jobs and managed as best they could. Eleven were found to have joined Russian quisling units composed of able-bodied Russian emigrants, and later Soviet soldiers who had surrendered to the Germans. There were eight in the Russian Protection Corps, two in the Russian Liberation Army, and one in the Russian National Liberation Army. All of them survived World War II and died in exile, except for one who was captured after the arrival of the Red Army in Serbia and taken to the USSR, where any trace of him is lost. For the rest, those who did not end up in the prison camps or the Quisling units, so for most, it was not known how they lived during the German occupation. Except for one, a Yugoslav Army officer, who escaped captivity. He worked at various jobs in Zemun for some time and eventually managed to get a pension from the new authorities. It is noted that Zemun belonged to the Independent State of Croatia during this war.

Photographs were found for a third of the people on the list, mostly enlarged from two group photos taken at the MGI, so they are not the sharpest. Yet the photographs

were clear enough to see the main facial features, as well as some other photographs taken from other sources. Two or more photographs from different periods were found for some people. Photographs from the period of work in Russia were found for several of them.

Almost half of them have the time of death determined, and a grave was found and photographed (or a photograph of the grave was found) for several of them. The total number of persons for whom data on the year and place of death were found is 46. Of these, 11 died in Serbia/Yugoslavia by April 6, 1941, and four during the war. After the war, 12 of them died in Serbia (ten in Belgrade and one each in Zemun and Novi Sad). It was also determined that 19 people died abroad, 17 in exile, and two in the homeland, that is, in the USSR, one who was captured by the Red Army and one who returned to the USSR after retirement and died a natural death there. According to the collected data, the last to die was YPA lieutenant colonel Ivan A. Veselov, 1980 in Belgrade. The longest living was I.S. Svishchev, for 98 years.

Three became university professors: Ivan S. Svishchev (1875-1973), professor at the Technical Faculty of the University of Belgrade (from 1924 to 1941), then Nikolai P. Abakumov (1882-1965), professor at the Technical Faculty of the University of Zagreb (from 1927 to 1951) and Rostislav E. Tjabin (1893-1977), senior lecturer at the Geodetic Department of the Faculty of Civil Engineering in Belgrade (from 1949 to 1962).

Ivan S. Svishchev retained his position in the MGI until 1941. He was employed part-time at the faculty until 1929 when he transferred to the faculty. He remained present in the MGI as a part-time clerk. Rostislav E. Tjabin remained a member of the MGI until his retirement in 1957, after which he continued his career at the Faculty of Civil Engineering. Nikolai P. Abakumov moved to Zagreb in 1927, where he taught geodetic courses during and after the World War II. In 1948, he was elected a corresponding member of the Yugoslav Academy of Sciences and Arts in Zagreb. He was the only one, from this large population of Russian emigrants, who returned to Russia (USSR) in 1951, first to Tashkent and then to Grozny, where he died in 1965.

Tasks that Russian Emigrants Performed in the MGI

The most difficult task, which involved Russian emigrants, contract clerks, and officers serving in the MGI, was a topographic survey at a scale of 1:50,000. This work was undertaken to produce a topographic map scale of 1:100,000, the first topographic map of the Kingdom of SCS/Yugoslavia. The Russians are engaged in surveying the territory of so-called Southern Serbia (Macedonia, Novi Pazar, Sandzak, Kosovo and Metohija) and Montenegro, where the trigonometric network should have been densified first, and then the survey should have been carried out. The conditions for work in the territory of Southern Serbia were the most unfavorable, much more difficult than in other parts of the Kingdom. Various infectious diseases, poverty, and hunger were rampant. Some outlaws looted and killed whomever they could. It was especially difficult to stay and work there. Two Russians serving in the MGI were killed during these works, in 1925, one in Kolašin and the other somewhere in Macedonia. Nevertheless, in the period from 1921 to 1925, that part of the territory (and a good part of Montenegro) entrusted to Russian emigrants was successfully surveyed.

At the same time, part of the Russians was engaged in densifying the trigonometric network in the newly annexed territories, especially in the territory north of the Danube

and Sava, where the inherited Austro-Hungarian trigonometric network was partly renewed, and partly rebuilt and established.

The survey and densification of the network were carried out from early spring to late autumn, and during the winter processing was carried out – cartographic processing of the original survey and their preparation for printing, i.e. calculating the coordinates of trigonometric points.

These works required a large number of skilled labor, and the question is when they would have been completed if such a large number of Russian emigrants had not participated in them. For example, the fact that only Rostislav E. Tjabin surveyed and prepared publishing originals for a territory equal to one-third of Montenegro over the period of four years.

*Fig. 4. Survey control, 1:50,000, cca 1923;
Rostislav E. Tjabin at geodetic table, in the middle*

As the work on the trigonometric network establishment and survey progressed, the need to engage so many Russian emigrants diminished. In addition, from 1924, the Military Geographic Institute began to train its military geodetic staff. The number of Russian emigrants is starting to decline, but no one has been discharged. Some left the MGI for better positions (several emigrants graduated from the technical faculty or faculty of architecture while working at the Military Geographic Institute), several became active as Yugoslav Army officers, several died (killed), and others retained their status and were transferred to other positions.

Not all Russians were engaged in these mass geodetic works. The most educated, who graduated from the highest Russian military geodetic schools, were holding positions appropriate to their education and at the same time made an exceptional contribution not only to the military geodetic service but also to geodesy in Yugoslavia in general.

Eleven of them processed the previously mentioned astronomical measurements performed by the MGI in the period from 1900 to 1911, during the winter of 1921/22. These measurements remained unprocessed because there were not enough qualified persons in the pre-war MGI to process them.

Several of the most geodetically educated Russians from this group were engaged in designing and measuring the 1st order trigonometric network on the territory of the so-called Old Serbia and Montenegro, the renewal of the 1st order network on the territory of Serbia, and the redesign and filling of the inherited Austro-Hungarian 1st order network, with first-class, exclusive geodetic tasks.

One performed astronomical measurements at several points in the Yugoslav part of the meridian chain from the Arctic Ocean to Africa, and then processed and described those measurements so that later astronomical measurements were performed according to his instructions. This was within the project of the International Geodetic and Geophysical Union, which was proposed and coordinated by the head of the MGI, Colonel Stevan P. Bosković.

Under the large international project of simultaneous determination of longitude in which MGI participated in 1926, several Russians contributed, including three who came to Serbia with the greatest scientific references: N. P. Abakumov, I. S. Svishchev, and B. B. Tretyakov. These observations yielded vast material for processing. The calculations lasted several months and were performed by N. P. Abakumov and B. B. Tretyakov with the assistance of several persons.

Nikolai P. Abakumov made an immeasurable contribution to the work of the MGI. Among other things, he dealt with the issue of the application of topographic maps for long-range artillery fire, as well as studies of the Gauss-Krieger projection. Together with I. S. Svishchev, who also made a significant contribution to the work of the MGI, he was the representative of the MGI in the commission formed in 1924. This was to study the issue of adjustment of the Serbian trigonometric network, the first-order network with 130 points in which there were 676 directions covering 209 triangles and 8 measured bases, and which was established by the MGI on the territory of pre-Kumanovo Agreement Serbia, extended over the territories of Kosovo and Metohija, Novi Pazar, Sandžak, Montenegro, and Macedonia. The proposals of the commission, which were fully adopted in March 1925, had far-reaching consequences for geodetic works in Yugoslavia, as long as the trigonometric network was in use. The commission, among other things, proposed that the Serbian triangulation be adjusted using the method of gradual approximation, and then rely on the Austro-Hungarian network, adopting the Austro-Hungarian points as fixed. The method of gradual approximations was developed by S. Svishchev. Processing of the network lasted until March 1927; the team of 12 calculators was led by the head of the Astronomical and Geodetic Department, and during the period of his work in the field (from March to autumn 1926), he was replaced by I. S. Svishchev. The kind of work in question is sufficiently illustrated by the fact that with 320 established and resolved conditional equations, this adjustment was the most extensive in the history of geodesy in general. The obtained results remained permanently embedded in our trigonometric network in that part of the state territory, as long as it was in use (about 80 years).

I. S. Svishchev and B. B. Tretyakov also took part in lecturing at the Higher Military Geodetic School, gave lectures, and wrote textbooks.

Even after World War II, several of the remaining Russians made a great contribution to the work of the MGI, especially in the field of cartography and education of military geodetic personnel. For example, immediately after the World War II, the Institute of Military Geography adopted new solutions for its maps (among other things, they abandoned the Parisian and adopted the Greenwich meridian as the initial meridian for its maps) at the suggestion of B. Borodin and R. Tjabin, and some of those solutions have remained present in the next editions of topographic and overview topographic maps of the MGI until the present day.

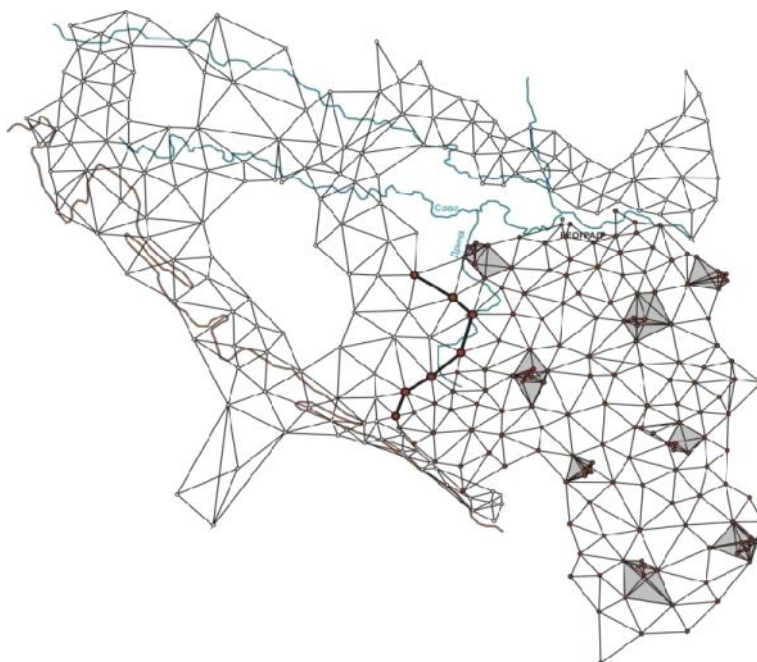

Fig. 5. Serbian trigonometric network based on the Austro-Hungarian network chain

As an interesting detail, we should mention the fact that the building that was purposely built for the Military Geographic Institute (where the MGI operated from 1926 to 1956, and which is now the Military Museum) was designed by a Russian emigrant, architect Nikolai Vasilievich Vasiljev (1875-1958), who after a short exile in Belgrade continued his career as an architect in the United States, in New York. The MGI building was fully funded by map sales. This is part of the explanation why such a large number of Russians could have been engaged in the operation of the MGI for so long: the MGI had income and the need (as well as the desire) to finance the engagement of Russian emigrants.

Fig. 6. Building where the MGI had operated from 1926 to 1956, architect N. V. Vasiljev; The astronomical observatory has been removed after the MGI was moved to the present facilities

Discussion

Material and Methods

The fact is that during the research there was not a sufficient volume of known available data, which greatly slowed down the work. However, the applied methods and perseverance in the work provided us with data that can be considered credible, both because of their reliability and because of the possibility of comparing works from several independent sources.

A lot of data was downloaded from the Internet, especially from specialized Russian websites. Several Russian websites report and/or collect data on officers of the Tsarist Russian Army, participants in the White Movement, participants in World War I, members of certain units and formations (Corps of Military Surveyors, Russian Protection Corps, etc.), and the like. Thus, we also had access to emigrant periodicals, which were published in various parts of the world (e.g. Belgrade, Brussels, New York). We also researched various books created as a result of special research on topics of importance for this research, scanned material created during Tsarist Russia (e.g. lists of members of the Corps of Military Topographers printed in 1915 and 1917, various photographs, etc.), various review and reference literature (e.g. obituaries for Russian emigrants 1917 - 2001 in six volumes, etc.). To this review of sources, we should add various virtual museums, genealogical and other forums, etc.

By applying various methods, focusing on review and content analysis, biographies were formed for all persons who were found to have worked or are presumed to have worked at the MGI. Due to the volume of material, biographies are not presented in the present paper.

Research Results

Numerous data were obtained through the published material, such as autobiographical and general biographical data, data on authorial and co-authored work, and participation in writing scientific, professional, and other papers and the like. By inspecting and elaborating these data from individual and various sources, the allega-

tions and information about the specific person, i.e. the person who was processed, were checked. Through unpublished material, data on lists of the MGI members in 1933, 1934, and 1941, personal, official, and personal data files of individual officers and military officers, directories, copies of microfilms of personal data files, albums, studies, pictures, files of Belgrade and Zemun residents and others were processed. Please note that the dates taken from the Military Official Gazettes (MOG) and official records refer to the new (Gregorian) calendar. Dates are taken from the 1917 Corps of Military Topographers (Список чинов Корпуса военных топографов и служащих по военно-топографической части, 1917) and refer to the old (Julian) calendar. For dates taken from other sources (foreign and domestic), which refer to events before 1919, it is not known which calendar they refer to, because, as a rule, this is not stated in the given source.

In the absence of original, unpublished material and the results of previous research, this research focused on the search for military official gazettes (MOG), for the period from 1919 to 1941. Namely, according to the valid regulations, admission to military service in the capacity of a contract clerk or officer was done by a decree issued by the king, and the assignment of persons to service (and their transfer) by order of the Minister of the Army and Navy. These decrees and orders were published in the MOG, together with decrees and orders on transfers, decorations, promotions, reassignments, retirements, and other personal data relevant to the service.

The problem that was encountered at the beginning of the research was that there is no preserved documentation on the MGI from the period in question. Even the Military Archives do not have this information, except for the lists of the MGI officers and clerks from 1933, 1934, and 1941. The lists found are incomplete and unsystematized and do not cover the period when the need for Russian engagement was greatest. These were survey works that were completed in 1928 and their most demanding part even earlier. During the research, we found an order from the Minister of the Army and Navy from 1933, Str. pov. Dj. Ob. No. 86/1933 (Census book 17, Military Archive) which contains several data items for each person. Among those data are the data about the birth and data about the beginning of the service in Belgrade. Further research turned out that these lists will be of great importance for completing the picture of the engagement of Russians in the MGI.

Therefore, it was necessary to resort to other data, which were taken from the published material, including the kind in which the sources were not cited. Where it was possible to verify data based on independent sources, there was not always agreement among the data, which indicates that caution is needed in the use of data taken from these sources. Certain mistakes and omissions were found in the archives and the MOG, even in the files of personal data of Yugoslav officers, i.e. for the Russians who became active in the Yugoslav Army and the Yugoslav Peoples Army.

For a large number of persons, it has not been determined how long they were members of the MGI, and for a few, it is not known when exactly they joined. Also, it is not known how many of them worked in the MGI after World War II as civilians and until when. To this should be added the fact that no data was found for 17 people, except that at some point they were members of the MGI. For a smaller number of individuals, only some less important information was found. It should be borne in mind that among all the persons processed, there is a possibility that a person is not Russian, but only his last

name looks like Russian, or is a descendant of a Russian who came to Serbia before the October Revolution, perhaps in the 19th century.

Insufficient information was learned about the fate of people during World War II, except for eight officers. It has not been determined how many people left Yugoslavia after World War II and where they went. Also, it has not been determined how many of them remain in Serbia and Yugoslavia, how their lives and status were affected by the arrival of the Red Army and changes in the political system, and what happened to them after the Informbiro Resolution of 1948, etc.

Conclusions

This research sheds light on an important part of the past of the Military Geographic Institute and at the same time gives a certain contribution to understanding the role of Russian emigration in the development of Serbian and Yugoslav society. Previous knowledge related to this specific category of members of the Military Geographic Institute has been significantly expanded and enriched with new, hitherto unknown (or forgotten) details, and several findings have been made that are of broader significance for the history of the MGI.

The fact is that the contribution of Russian emigrants to the work and results of the Military Geographic Institute and the Geodetic Service in Serbia and Yugoslavia was great. This is supported by evidence of their contribution to the so-called mass geodetic works (development of the trigonometric network and survey of the state territory), as well as due to the contribution to research and scientific papers and the creation of staff with higher geodetic education.

The Russians came at a time when the Military Geographic Institute and Serbia mostly lacked professional staff. Thus, a large number of persons qualified for mass geodetic works and other geodetic and cartographic experts entered the open door, including some with scientific and teaching references. Thanks to them, the Military Geographic Institute affirmed itself as the leading national geodetic and cartographic institution in just a few years of work after World War I.

Although this research has been formally completed, the missing data are still being sought informally, persistently, and without interruption. It has been noticed that Russian thematic websites that collect biographies of members of the White Movement and White Emigration are constantly updated, so they are periodically accessed to check whether something has changed in the data on emigrants who served in the MGI. Domestic sites with digitized newspapers are also checked, and it is monitored whether any new newspapers that were published between the two world wars have been set up, to search them as well. In the meantime, some new possible sources have been detected and contacts have been made with individuals and institutions that may help to obtain new data. It is too early to conclude that we have saved from oblivion everything that could be saved and that we have learned everything important to know.

© 2022 Serbian Geographical Society, Belgrade, Serbia.

Conflicts of Interest: The authors declare no conflict of interest.

Publisher's Note: Serbian Geographical Society stays neutral with regard to jurisdictional claims in published maps and institutional affiliations.

This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Serbia.

References

- Arsenjev, A. (1994). Biografski imenik ruskih emigranata. In: M. Sibinović, M. Mežinski & A. Arsenjev (Eds.) *Ruska emigracija u srpskoj kulturi XX veka, Zbornik radova, tom 2*. Belgrade: Filološki fakultet, Katedra za slavistiku.
- Bošković, S.P. (1930). *Geodetski i kartografski radovi Vojnog Geografskog Instituta 1878 – 1930*. Preštampano iz "Kraljevina Jugoslavija, geografski i etnografski pregled", Izdanje Pripremnog odbora za III kongres slovenskih geografa i etnografa. Beograd.
- Bošković, S.P. (1936). *Šta smo našli novog na teritoriji Južne Srbije novim topografskim premerom posle rata*. Mélanges de Géographie: offerts pas ses collègues de l'étranger à M. Václav Švambera, à l'occasion de son soixante-dixième anniversaire, 22-29. Prague.
- Bošković, S.P. (1946). Prva i druga odredba geografske dužine Beograda 1926 i 1933 g. SANU, Posebna izdanja, Knjiga CXXXVII, Prirodnjački i matematički spisi, Knjiga 36. Beograd: SANU.
- Census book 17, box 123, archive units 2/1, 3/1, and 4/1, Military archive, Ministry of Defense of the Republic of Serbia, Belgrade: Lists of the MGI members in 1933, 1934, and 1941; [Non-published document].
- Historical Archive of Belgrade, Belgrade: Fund Directorate of the City of Belgrade - Files of the City of Belgrade and Zemun Inhabitants [Non-published document].
- Jahontov, A. i Prosen, M. (2013). Stvaralaštvo arhitekta Nikolaja Vasiljeviča Vasiljeva i njegov beogradski opus (maj 1921 – februar 1923), *Nasleđe*, 14, 115-133.
- Jovanović, M. (1996). *Doseljavanje ruskih izbeglica u Kraljevini SHS 1919 – 1924*. Belgrade: Stubovi kulture.
- Jovanović, M. (2006). *Ruska emigracija na Balkanu (1920-1940)*. Belgrade: Čigoja.
- Military Geographic Institute, Belgrade: Album karikatura, Biblioteka VGI, SRK 923/1 [Non-published document].
- Military Geographic Institute, Belgrade: Astronomska posmatranja 1900-1911, Biblioteka VGI, SRK 398 [Non-published document].
- Nikolić, D. (2005). Početak primene kartografije na ovi prostorima i osnivanje Vojnogeografskog instituta: drugi deo. *Geodetski žurnal*, 9, 20-21.
- Radojčić, S. (1998a). *Geodetski general Stevan P. Bošković, načelnik Vojnogeografskog instituta*. Belgrade: Vojnogeografski institut, Odeljenje za NIR.
- Radojčić, S. (1998b). Prilozi za biografiju Stevana P. Boškovića : život i rad do Prvog balkanskog rata (1912. godine). Belgrade: Vojnogeografski institut, Odeljenje za NIR.
- Radošević, N. E. (1978). In memoriam Rostislav Jefimovič Tjabin. *Geodetski list*, 28(1-3), 66-68.
- Savezna geodetska uprava (1953). *Referat o osnovnim geodetskim radovima (istorijat i ocena tačnosti)*. I Kongres geodetskih inženjera i geometara FNRJ, Zagreb, 6 – 10. XII 1953. godine. Belgrade: Savezna geodetska uprava.
- Staff Directorate, Sector for Human Resources, Ministry of Defense of the Republic of Serbia: Microfilm copies of staff data files for Ivan A. Veselov, Boris V. Borodin, and Rostislav E. Tjabin [Non-published document].
- Stošić, J. (1979). Obnova rada Vojnogeografskog instituta 1944. godine, *Zbornik radova*, 181-186. Belgrade: Vojnogeografski institute.

- The National Archives (1961). Naturalisation Certificate: Nadezda Roscislov. Available at: <https://discovery.nationalarchives.gov.uk/details/r/C12019591>, accessed: 26.01.2019.
- Timofejev, A. J. (2010). *Rusi i Drugi svetski rat u Jugoslaviji : uticaj SSSR-a i ruskih emigranata na događaje u Jugoslaviji 1941 – 1945*. Belgrade: Institut za noviju istoriju Srbije.
- US Holocaust Memorial Museum: Holocaust survivors and Victim Database. Available at: https://collections.arsen-archives.org/en/search/person/79202355?p=%201&s_%20lastName=asc, accessed: 9. 12. 2019.
- Vojnogeografski institute (1933). *Praktična astronomija za primenu u višoj geodeziji*. Belgrade: Vojno-geografski institut.
- Арсеньев, А.Б. (1997). *Руский некрополь в Белграде 1920 – 1996 гг.* Алфавитный список захоронений, составленный А.Б. Арсеньевым данных на 3-е февраля 1997 г., Белград – Новый Сад.
- Военны топографы : форум военных геодезистов топографов, картографов 1915. года. Available at: <http://vts.mybb.ru/viewtopic.php?id=47>, accessed 26. 01. 2019.
- Список чинов Корпуса военных топографов и служащих по военно-топографической части: исправлено по 1-е января 1917. года, Главный штаб, Петроград. (1917). Available at: <http://book-olds.ru/BookLibrary/00927-Spiski-armii/1917.-Spisok-chinov-korpusa-voennyih-topografov-i-sluzhaschih-po-voenno-topograficheskoy-chasti.-Ispravlen-po-1-e-yanvary-1917-goda.html>, accessed: 26. 01. 2019.

Оригинални научни рад

UDC 314.745.3-054.7(=1:470)(497.11),,1920/1957”
<https://doi.org/10.2298/GSGD2201055R>

Примљено: 15. априла 2022.

Исправљено: 27. априла 2022.

Прихваћено: 15. маја 2022.

Стеван Радојчић*, **Саша Бакрач***, **Дејан Ђорђевић***

* *Војногеографски институт, Београд, Србија*

РУСКИ ЕМИГРАНТИ НА СЛУЖБИ У ВОЈНОГЕОГРАФСКОМ ИНСТИТУТУ У БЕОГРАДУ ОД 1920. ДО 1957. ГОДИНЕ

Апстракт: У првим годинама након Првог светског рата у новостворену Краљевину Срба, Хрвата и Словенаца, слило се око 60.000 држављана царске Русије, избеглих пред грађанским ратом и променама изазваним Октобарском револуцијом. Већином су то били припадници средњег и вишег staleжа: највише официри и припадници грађанске елите са факултетским образовањем. Неки су убрзо одлазили даље, на запад, а око 40.000 је одлучило да остане у Краљевини СХС. Њихов допринос српском и југословенском друштву, науци, уметности, култури и другим сферама живота углавном је познат и добро документован, као и њихов живот и проблеми избегличког и емигрантског живота. Бројне су књиге, монографије, новински чланци, филмови и друга грађа која сведочи о животу, раду и доприносу руске емиграције у Србији и Југославији. Међутим, и данас се могу открити неиспричане приче о њиховом животу, попут ове коју представљамо овим чланком. Прича о раду и доприносу руских емиграната Војногеографском институту у Београду је предмет овог рада. То су били претежно официри руске војногеографске службе (Корпуса војних топографа). До ових сазнања се дошло захваљујући једном истраживању Војногеографског института које је недавно завршено, а чији се интегрални резултати овде први пут приказују широј стручној јавности. Према претходним сазнањима, процењивало се да се ради о тридесетак официра руске царске војске. Овим истраживањем је утврђен број од најмање 99 емиграната који су радили у Војногеографском институту. Неки су радили свега пар месеци, неки више година, а неки и више од 35 година. Истраживањем се дошло до сазнања да су неки постали и официри Југословенске војске. Неки од оних који су били на служби у Војногеографском институту су дали и шири допринос геодетској служби у Србији и Југославији.

Кључне речи: Војногеографски институт, Корпус војних топографа, Октобарска револуција, руска емиграција

¹ sbakrac2017@gmail.com (аутор за кореспонденцију)

Увод

Војногеографски институт има дугу традицију постојања. Датум оснивања потиче од 5. фебруара 1878. године, када је формирано Друго (Географско) одељење Ђенералштаба Српске војске. Ово одељење је 1920. године прерасло у Географски институт и представља прву установу која је у нашој војсци добила назив „институт“. Од 1923. године носи назив Војногеографски институт, а од 12. марта 2020. године Војногеографски институту – „Генерал Стеван Бошковић“ (у даљем тексту: ВГИ). Од оснивања до данас ВГИ је радио на геодетским, топографским и картографским задацима за војне потребе, пре свега премеру државне територије и изради топографских карата у разним размерама. Те су карте, као и други резултати рада ВГИ, коришћени и за државне потребе, потребе привреде, образовања, науке, итд.

ВГИ је једна од свега неколико установа насталих у доба Краљевине Србије која је успела да преброди многа историјска искушења без већих последица по свој континуитет. Све време, од Српске војске до Војске Србије, ВГИ је трајао као установа чија прошлост није суштински преправљана и тумачена према владајућим идеолошким обрасцима. До смена генерација, као и руководећег кадра долазило је природно, без скоковитих промена. То се дешавало чак и у преломним догађајима по српски народ и државу, попут мајског преврата 1903. године, Првог и Другог светског рата, распада социјалистичке Југославије и сл. Примера ради, начелник ВГИ, дивизијски генерал Јосиф З. Ђорђевић (1880-1953) који је после краткотрајног рата 1941. године Институт предао Немцима и са осталим официрима депортован је у заробљеништво. Након заробљеништва враћен је на чело ове установе 15. новембра 1944. године, када су се у тек ослобођеном Београду створили услови за наставак рада. Признат му је чин генерал-потпуковника Народноослободилачке војске и партизанских одреда Југославије, иако пре тога није био припадник тог покрета. Осим тога, непосредно након Другог светског рата службу у ВГИ је наставило више од половине предратних официра којима је нова војска признала чинове и омогућила да наставе службу, иако већина није била у партизанском покрету већ у немачком заробљеништву.

Делом због тога, у ВГИ је опстало колективно сећање и на руске војне топографе који су били ангажовани на радовима ВГИ између два светска рата, а за двојицу се знало да су у ВГИ радили и након Другог светског рата, као официри Југословенске народне армије. Но, детаљи су остали непознати, пре свега њихов број и имена. Сматрало се да их је било тридесетак, а запамћена су само 3 до 4 имена. Најважније ипак није прекрио заборав. Чињеница је да су Руси у ВГИ дошли у тренутку када је Институту више него икада у његовој историји био неопходан геодетски кадар. Тај кадар био је потребан за остварење важних војних и државних циљева, пре свега израде топографске карте крупније размере за целу територију новостворене државе, чему је морало да претходи успостављање јединствене геодетске основе и топографски премер сваког педља територије.

Непосредно након Првог светског рата постало је извесно да ће предратно Географско одељење наставити рад на истим задацима као и пре рата, али на пуно већој територији, територији новостворене државе Срба, Хрвата и Словенаца. Пошто постојећи кадар (петнаестак официра који су радили на пословима војне геодетске службе пре и током Првог светског рата) није био довољан, 1919. године расписан је конкурс за пријем 30 официра који би били вољни да се преквалификују у

официре геодетске струке. Јавила су се свега двојица-тројица, па је тај покушај пропао. Од 1920. године у ВГИ долазе и бивши аустроугарски официри који су били на служби у бечком Војногеографском институту. То су били Словенци, Хрвати и Срби који су рођени на територијама Аустроугарске које су присаједињене Краљевини СХС и који су имали право на држављанство нове државе. Укупно је њих 26 прешло из аустроугарске војске и као официри Југословенске војске наставило службу у нашем Војногеографском институту. Њиховим преласком су потребе ВГИ за кадром ублажене, али нису решене.

Сплетом околности, такође од 1920. године, у ВГИ почињу пристизати и припадници војне геодетске службе једне друге царевине нестале у вихору Великог рата, Русије. Како је показало ово истраживање, највише их је примљено 1921. године, чак 67, а у наредним годинама, током којих је део примљених и одлазио из ВГИ, још око тридесет.

Пошто су били страни држављани, руски емигранти (у даљем тексту: Руси) су у војсци могли бити ангажовани или као контрактуални (уговорни) војнотехнички чиновници или као дијурнисти и надничари. Војнотехнички чиновници су били војна лица, носили су униформе и имали чинове (звања) који су били еквивалентни распону војних чинова од потпоручника до бригадног генерала. Ови Руси нису носили униформу, јер је уговор (контракт) склапан на рок од годину дана, а од 1923. године на рок од две године и њихов статус је био привремен. Дијурнисти и надничари спадају у тзв. неуказно особље, који су ангажовани само за конкретне послове краћег трајања. Овим истраживањем је утврђено да је неколико ових контрактуалних војнотехничких чиновника остало у том, привременом статусу, непрекидно пуних двадесет година, све до капитулације Југословенске војске. Неки од дијурниста и надничара, након што им је ангажовање продужавано неколико година, примљени за контрактуалне чиновнике. Очигледно, војска и држава су се трудили да их што дуже задрже у служби и обезбеде егзистенцију. Њих деветорица су у једном тренутку одлучили да узму наше држављанство и постану официри Југословенске војске. Тачније, чиновници су им признати осморици, док је девети у Југославију дошао као дечак. Он је по завршетку руске средње школе у Сарајеву, као наш држављанин, уписао и завршио београдску Војну академију и након краће службе у јединицама војске постао припадник ВГИ.

Четири Руса је 1930-их примљено у ВГИ у својству чиновника грађанског реда и цртача. Они нису у Русији били официри, већ углавном ђаци који су школе завршили у Југославији и као југословенски држављани се запослили у ВГИ.

Претпоставља се да су руски емигранти, а посебно руски војни геодети, имали добар пријем и третман у ВГИ. У прилог томе говори чињеница да је неколико наших припадника ВГИ, укључујући и начелника Стевана П. Бошковића (1868-1957) и његовог заменика, Милорада Ј. Терзића (1879-1939), тада пуковника, а доцније генерала, у Русији завршило руске војне геодетске школе. Осим што су са њима комуницирали на руском језику, са некима од њих су били и школски другови, посебно они српски официри који су Војнотеографско училиште у Санкт Петербургу завршили пред Први светски рат. Истраживањем је утврђено је да је у Војногеографском институту радило укупно 99 Руса.

Материјал и методе

У истраживању су коришћени искључиво писани извори у виду публиковане и непубликоване грађе. Од публикованих извора коришћени су: ауторске књиге и уџбеници, зборници радова, прегледи са стручних и других скупова, разни часописи, монографске публикације, научни и стручни чланци, документовани материјали, дневна гласила и подаци преузети са интернет сајтова. Од непубликованих извора коришћени су подаци из архивске грађе Војног архива, Управе за кадрове Сектор за људске ресурсе Министарство одбране Републике Србије, Војногеографског института и Историјског архива Београда.

Кроз публиковану грађу добијени су бројни подаци као што су: аутобиографски и општебиографски, подаци о ауторском и коауторском раду и учешћу у писању научних, стручних и других радова и слично. Увидом и разрадом ових података из појединих и различитих извора провераване су наводи и информације о конкретној особи, односно личности која је обрађивана. Кроз непубликовану грађу обрађивани су подаци о списковима припадника ВГИ у 1933, 1934 и 1941. години (Census 17, box 123, arch. Units 2/1, 3/1, and 4/1), картонима личних, службених и персоналних података појединих официра и војних службеника, именици, копије микрофилмова картона персоналних података, албуми, елаборати, слике, картотеке житеља града Београда и Земуна и друго.

У раду су коришћене методе анализе садржаја у комбинацији са методама класификације и синтезе при чему се тежило ка опису (дескрипцији) постављеног предмета истраживања. Обрадом и укрштањем података из свих извора формиране су датотеке појединачне датотетке припадника. Током састављања тих датотека потврђивана је веродостојност прикупљених података и формиран су закључци. У мањем броју случајева било је појаве контадикторних информација, што је захтевало додатна истраживања и провере информација.

Истраживањем је требало открити материјал и утврдити ко је од руских емиграната био на служби у ВГИ, тј. за сваког појединца: име и презиме, датум пријема у ВГИ, у ком статусу и на које радно место. У ВГИ не постоје документа која указују на то. Претпоставља се, ако их је и било, да су нестала током Другог светског рата. Наиме, у овом периоду ВГИ је опљачкан и девастиран. Сачувано је само оно што је пре априлског рата 1941. године било у поседу појединих његових припадника, а који су га након 1945. године враћали или поклоњали Институту. Ни у Војном архиву нема сачуваних материјала који се односе на рад ВГИ у међуратном периоду, осим непотпуних спискова припадника из 1933, 1934. и 1941. године.

Стога, највећи део података о томе ко је од руских емиграната био на служби у ВГИ преузет је из публиковане грађе, односно из *Службених војних листова* (СВЛ). Наиме, контрактуални чиновници и официри били су тзв. указно особље, и тај статус добијали су указом краља. На основу указа, министар војске и морнарице је наредбом распоређивао војног чиновника или официра на службу у јединицу или установу војске на прву службу или након тога у прекоманду. Укази краља и наредбе министра се објављивани су у СВЛ, па се прегледом истих могло утврдити ко је упућен у ВГИ, а потом и на основу ког указа. Тако се, систематским прегледом службених војних листова, дошло до 81 имена. Ипак, на више примера је утврђено да у СВЛ нису уредно објављивани сви укази и/или све наредбе и да

неки подаци недостају. На пример, објављен је указ о одликовању једног лица са руским именом и презименом за којег се у указу о одликовању наводи да је контрактуалног чиновник на служби у ВГИ. За ово лице није ни у једном СВЛ пронађен указ о постављењу ни наредба о упућивању у ВГИ. То је указивало на потребу трагања за именима и из других извора.

Непубликован извор који је коришћен је *Картотека житеља града Београда и Земуна* која се чува у фонду Управа града Београда Историјског архива Србије. На жалост, за многе Русе нису пронађени подаци, као да нису ни били пријављени као житељи Београда и Земуна, али се за остале дошло до више драгоцених података (нпр. година и место рођења), а посебно о члановима породице.

Највећи део података је пронађен на интернету. Ради се, пре свега, о неколико руских тематских сајтова (нпр. *Офицеры русской императорской армии*, *Сайт историка Сергея Владимировича Волкова: Вторая база данных „Участники Белого движения в России“*, итд) који су и постављени са циљем да се прикупе биографски подаци официра царске руске војске и припадника Белог покрета, као и о бројним завичајним и генеаложским сајтовима, форумима и сл. До неких сајтова и података се дошло тако што је претраживање вршено врло детаљно, поименично за сваког од 99 Руса и то на више различитих начина. На руским сајтовима је пронађена и, за ово истраживање, драгоцену литературу: списак припадника Корпуса војних топографа из 1915. и 1917. године (са основним биографским подацима за сваког припадника), шест томова некролога преминулим емигрантима 1917-2001. (прикупљеним из руске емигрантске штампе и новина широм света), оригиналним документима и фотографијама, итд.

Неки подаци су прикупљени из дневних новина и периодике: како оних које је руска емиграција објављивала у Београду и свету (Часовой, Новый Журнал, итд.), тако и из домаће међуратне штампе (Време, Геометарски и геодетски гласник, Соколски гласник, итд.).

Прегледане су и многе књиге и други радови домаћих аутора који су писали о руској емиграцији у Београду, Србији и Југославији (Arsenyev, 1994, 1997; Jovanović 1996, 2006; Timofeyev, 2010, итд.), а посебно стручне књиге и стручна литература тога времена и она настала касније која је описивала геодетске радове извршене између два светска рата.

До неколико имена се дошло на основу непубликоване грађе која се налази у ВГИ, пре свега Албума карикатура насталог 1926/27. године и елабората обраде астрономских мерења извршених 1900-1911. године. Нека имена су пронађена и у публикованој грађи која се односила на опис радова Војногеографског института у међународним кампањама симултаног мерења лонгитуда, 1926. и 1933. године.

Албум карикатура, осим карикатура које се односе на поједине припаднике ВГИ (настале 1926/27. године), садржи и неколико фотографија. Саставио га је један тадашњи официр ВГИ и чувао га у личној документацији до 1979. године, када га је поклатио Институту. На списку прве фотографије наведен је 31, а на другој 32 Руса. За нека непозната имена, до овог истраживања, накнадним претраживањем СВЛ пронађено је више трагова који индиректно указују да јесу били припадници ВГИ. Наглашава се да је за нека лица овај списак остао једини извор о припадности ВГИ.

*Сл. 1. Руководство и део персонала ВГИ, 3. март 1929.године;
на фотографији је 31 руски емигрант (стр. 60)*

Елаборат *Астрономска посматрања 1900-1911* је настао 1922/1923. године и представља елаборат обраде астрономских мерења које је ВГИ извршио у периоду 1900. до 1911. године. Лица која су вршила обраду, на одговарајућим местима овог обимног елабората су се потписивала. На основу тога утврђено је да их је било 11 и да су сви били Руси. Од тога, два имена су била „нова“. Једно име које у потпису се наводи као „војно-технички дијурнист“. То значи да је лице припадало тзв. неуказном особљу, за које се пријем у службу није објављивао у СВЛ. Касније се утврдило да је ово лице погинуло 1925. године, такође као припадник ВГИ. За друго лице пронађени су у СВЛ индиректни трагови да је било припадник ВГИ. Иако нема ни указа краља ни наредбе министра ово лице је одликовано 1937. године, као контрактуални чиновник.

*Сл. 2. Испраћај генерала Бошковића, 1937. године;
на фотографији су 32 руска емигранта (стр. 60)*

Имена два припадника ВГИ су пронађена у књизи *Прва и друга одредба географске дужине Београда 1926. и 1933. г.* (Вошковић, 1946). За једно од њих је из више извора било познато да је био припадник ВГИ. Исто је држало наставу на Вишој војној геодетској школи, написало је и један уџбеник за ту школу и наведено је на списку лица на фотографији из 1937. године. Међутим, ни за ово лице у СВЛ није објављен краљев указ и наредба министра, иако је према подацима из СВЛ, током службе одликовано три пута: 1926., 1929. и 1940. године. Ово лице је најодликованије од свих Руса у међуратном периоду и једино је међу њима које је одликовано са два ордена: Св. Саве V реда и Југословенске круне V реда.

Три „нова“ имена су пронађена на списковима припадника ВГИ из 1933., 1934. и 1941. године који се чувају у Војном архиву. За два имена су накнадном претрагом СВЛ пронађени и додатни подаци. Тако је укупно прикупљено 99 имена Руса који су, неко дуже а неко краће, били припадници ВГИ. При томе, за неколико њих није утврђен патроним, а за једно ни лично име, само презиме. За највећи део је утврђен тачан датум пријема и статус на основу службених података, а за неколицину су докази о припадности ВГИ и статусу били индиректни, али довољно уверљиви да се и они задрже у даљем истраживању.

Резултати истраживања

Обрада биографских података

У другом кораку, након што су прикупљени материјали и утврђена имена Руса који су радили у ВГИ, приступило се обради њихових биографских података. То је био најобимнији и најизазовнији део истраживања. Упоредо са прикупљањем биографских података вршена је и њихова систематизација, формирањем датотека по именима и презименима, а унутар датотека хронолошки. Сваки податак се сматрао драгоцен, сваки детаљ до ког се могло доћи. На пример, назив јединица руске војске или јединица у којима је службовао током грађанског рата, имена и занимања браће и сестара, назив брода којим је отишао из Русије, име супругиних родитеља, итд.

За сваки податак је евидентирано одакле је преузет како би се, у случају да се из неког независног извора дошло до другачијег податка, могло проценити који је

веродостојнији; ако су оба извора имала сличну поузданост, наведена су оба податка и извори (за неке Русе и више од два). Током истраживања су пронађене извесне грешке и пропусти и службеној документацији, чак и у досијеима персоналних података југословенских официра, па и на надгробним споменицима које су преминулима подизали њихови најближи, који би морали знати или имати тачне податке о рођењу и смрти. Но, све уочене контрадикције и недоследности су евидентирани и коментарисане, понекад без коначног става.

Посебна пажња је посвећивана датумима који се једним делом односе на Јулијански, а другим на Грегоријански календар. За све датуме који су у неки документ унети до 1918. године, јасно је да се односе на „стари“ календар, али за многе датуме из касније насталих извора није увек било јасно на који се календар односе и о томе се водила посебна пажња.

Занимљива је, и помало парадоксална, чињеница да је било лакше утврдити биографске податке са краја 19. и почетка 20. века, него оне који се односе на средину или другу половину 20. века. Посебно је било тешко пронаћи податке о Русима који су након Другог светског рата остали у Југославији и пратити њихову даљу судбину, са изузетком оних који су наставили да раде у ВГИ.

И у овом истраживању се показало да је најважније бити упоран и посвећен, јер би у супротном многи подаци остали неоткривени. Понекад је потребно имати и мало среће. На пример, за Николаја А. Кузнецова који је на службу у ВГИ примљен 7. марта 1921. године као контрактни чиновник, дуго се није могао пронаћи ни један податак, ни у СВЛ ни у другим изворима. Тек кад се приступило систематском прегледу свих страна службених листова, укључујући и оне које се нису односиле на ову категорију припадника војске, откривено је следеће: у СВЛ бр. 8/1937 (на стр. 326) објављено је одобрење министра војске и морнарице од 4. марта 1937. године за женидбу извесном инжењерском поручнику Николи П. Миловановићу „са г-цом Маргаритом ћерком Кузнецова Николе, топографског потпуковника бивше Царске руске војске, а сада контрактуалног чиновника при Војном географском институту“. На потпуно неочекиваном месту се пронашао податак да је Николај А. Кузнецов био потпуковник Корпуса војних топографа, да је 15 година након пријема у ВГИ и даље његов припадник и да је имао ћерку која се звала Маргарита. Увидом у је *Картотеку житеља града Београда и Земунa* пронађена је пријава дотичног потпоручника у којој је наведена супруга Маргарита и њихов син Александар, рођен 5. маја 1938. године. Слично, за Јурија И. Висмонта није пронађен ни један податак из руских извора. Тада се уочило да се он, у ствари, није звао *Юрий* већ *Георгий*, али је своје име србизовао као Јурије, за разлику од осталих његових имењака који су га србизовали као Георгије, а понеки и као Ђорђе; тек тада су пронађени неки подаци о њему.

Сумарни приказ прикупљених података

Само за тројицу Руса се располагало основним биографским подацима за целину живота: за двојицу који су након службе у ВГИ постали професори (један на загребачком, други на београдском универзитету) и остали запамћени у аналима тих високошколских установа, и за једнога којем је након смрти један његов пријатељ и колега написао детаљан *In memoriam*. За 75 лица је поуздано утврђено шта су били у Русији пре доласка Краљевину СХС: 73 су били официри руске царске војске (тројица генерали), један је био војни чиновник, а један ђак. Деветорица за

које се није утврдило занимање пре доласка у Краљевину СХС, примљено је у ВГИ 7. марта 1921. године заједно са великом групом контрактуалних чиновника, па се може претпоставити да су и они били официри, јер им је приликом пријема призната пета чиновничка класа, као и већини бивших руских официра примљених истога дана. За четворицу се основано претпоставља из Русије дошли као ђаци или, евентуално, свршени средњошколци.

Од тих 75 лица, за 60 је утврђено да су били официри руске војногеодетске службе (Корпуса војних топографа), а за десет се није могло утврдити ком су роду или служби припадали. За претпоставити је да су неки од тих десет официра (можда сви) и неки од оних девет за које се претпоставља да су били официри, такође били официри руске војногеодетске службе, тим пре јер се у појединим руским изворима може пронаћи податак да је у Југославију емигрирало око 80 припадника Корпуса војних топографа.

Док се за већину руских емиграната дознало када су и по ком основу дошли на службу у ВГИ, за многе се није сазнало када су тачно отишли из ВГИ, односно колико су дуго били припадници ВГИ. Двојица су отишли из ВГИ да би били професори на факултетима. Један је отпуштен из службе. Пет лица су били припадници ВГИ 1941. године, за које се може претпоставити да су били припадници ВГИ до 6. априла 1941. године. За неколико њих, који су умрли у периоду када су радили у ВГИ или су могли радити у ВГИ, утврђено је да су у тренутку смрти били на служби у ВГИ (једноме је то уписано и на надгробном споменику).

Сл. 3. Гроб Александра Ф. Криликова на Новом гробљу у Београду (фотографисао С. Радојчић, 3. јула 2019. године) (стр. 63)

Утврђено је и то да је њих укупно девет било на служби у ВГИ у својству геодетског официра Југословенске војске и за њих је вођена службена евиденција. Осморица којима су признати чинови из руске војске и један који је до првог официрског чина дошао завршетком београдске Војне академије. Током Другог светског рата, седморица су била у заробљеништву, један је избегао заробљавање, а једноме се губи траг. Шесторица која су била у заробљеништву, након рата су се вратила у земљу и наставила службу у ВГИ као официри Југословенске (народне) армије, све до пензионисања, а један је одлучио да се не врати у Југославију и остао у емиграцији до смрти; онај што је избегао заробљеништво је постао резервни официр ЈНА. Први официр је пензионисан 1948. године, следећа двојица 1951. и 1956. године, а последња тројица 1957. године; двојица као пуковници ЈНА, тројица као потпуковници ЈНА и један као мајор ЈНА. Чини се да је након Другог светског рата рад у ВГИ наставило још неколико њихових земљака (најмање двојица), предратних контрактуалних чиновника, у својству цивилних лица на служби у војсци, али службени подаци о томе нису сачувани.

Треба навести и следеће да са капитулацијом Југословенске војске, Војногеографски институт престаје са радом. Официри су, највећим делом, завршили у немачким заробљеничким логорима, а дотадашњи контрактуални чиновници (као и остали припадници ВГИ) су остали без посла и сналазили се како је ко знао и умео. За једанаесторицу је утврђено да су се придружили руским квислиншким јединицама састављеним од војно способних од руских емиграната, а касније и од совјетских војника који су се предали Немцима. У Руском заштитном корпусу су била осморица, у Руској ослободилачкој армији двојица, а један је био Руској национал-

ној ослободилачкој армији. Сви су преживели други светски рат и умрли у егзилу, осим једнога који је по доласку Црвене армије у Србију заробљен и одведен у СССР, где му се губи траг. За остале, оне који нису завршили у логору или у квислиншким јединицама, дакле за већину се није дознало како су живели током немачке окупације. Осим за једнога, официра Југословенске војске који је избегао заробљеништво. Исти је неко време радио на разним пословима у Земуну и на крају успео да од нових власти добије пензију. Напомиње се да је Земун у овом рату припадао Независној Држави Хрватској.

За трећину лица са списка су пронађене фотографије, махом увећане са две групне фотографије настале у ВГИ, па стога нису најоштрије. Ипак фотографије су биле довољно јасне да се виде главне црте лица, као и неке друге фотографије које су преузете из других извора. За поједина лица је пронађено и по две или више фотографија, из различитих периода. За неколико њих су пронађене фотографије из периода рада у Русији.

За скоро половину је утврђено када су умрли, а за неколико је пронађен и фотографисан гроб (или је пронађена фотографија гроба). Укупан број лица за које је пронађен податак о години и месту смрти је 46. Од тога, 11 је умрло у Србији/Југославији до 6. априла 1941. године, а четворица у току рата. Након рата у Србији је умрло њих 12 (десет у Београду и по један у Земуну и Новом Саду). Утврђено је и то да је у иностранству умрло 19 лица, 17 у егзилу, а двојица у домовини тј. у СССР-у, један који је заробљен од стране Црвене армије и један који се након пензионисања вратио у СССР и тамо умро природном смрћу. Према прикупљеним подацима, последњи је умро потпуковник ЈНА Иван А. Веселов, 1980. године у Београду. Најдуже је живео И. С. Свишчев, 98 година.

Тројица су постали универзитетски професори: Иван С. Свишчев (1875-1973), професор Техничког факултета Универзитета у Београду (од 1924. до 1941. године), затим Николај П. Абакумов (1882-1965), професор Техничког факултета загребачког Универзитета, (од 1927. до 1951. године) и Ростислав Е. Тјабин (1893-1977), виши предавач Геодетског одсека Грађевинског факултета у Београду (од 1949. до 1962. године).

Иван С. Свишчев је задржао припадност ВГИ до 1941. године. На факултету је хонорарно ангажован до 1929. године, када је прешао на факултет. У ВГИ је остао присутан као хонорарни чиновник. Ростислав Е. Тјабин је остао припадник ВГИ све до пензионисања, 1957. године, након чега каријеру наставља на Грађевинском факултету. Николај П. Абакумов се 1927. године сели у Загреб, где је држао наставу из геодетских предмета и током Другог светског рата и након њега. Он је 1948. године изабран за дописног члана Југословенске академије знаности и умјетности у Загребу. Био је једини, из ове велике популације руских емиграната, који се вратио у Русију (СССР) 1951. године, најпре у Ташкент а потом у Грозни, у којем је умро 1965. године.

Задаци на којима су руски емигранти радили у ВГИ

Тежишни задатак на ком су били ангажовани руски емигранти, контрактуални чиновници и официри на служби у ВГИ, био је топографски премер у размери 1:50.000. Овај посао је предузет у циљу израде топографске карте 1:100.000, прве топографске карте Краљевине СХС/Југославије. Руси су ангажовани на премеру територије тзв. Јужне Србије (Македоније, Новопазарског санџака, Косова и Мето-

хије) и Црне Горе, где је најпре требало погустити тригонометријску мрежу, па онда извршити премер. На територији Јужне Србије су били најнеповољнији услови за рад, пуно тежи него у другим деловима Краљевине. Владале су разне заразне болести, сиромаштво и глад. Било је и одметника који су пљачкали и убијали кога су стигли. Ту је било посебно тешко боравити и радити. Два Руса на служби у ВГИ су током ових радова страдали, 1925. године, један у Колашину а други негде у Македонији. Па ипак, у периоду од 1921. до 1925. године, тај део територије (и добар део Црне Горе) поверен руским емигрантима је био успешно премерен.

Део Руса је, паралелно ангажован и на погушћавању тригонометријске мреже на новоприсаједињеним територијама, посебно на територији северно од Дунава и Саве где је наслеђена аустроугарска тригонометријска мрежа делом обнављана, а делом прерађивана и рађена изнова.

На премеру и погушћавању мреже се радило од раног пролећа до касне јесени, а током зиме се вршила обрада – картографска обрада оригинала премера и њихова припрема за штампу, односно рачунање координата тригонометријских тачака.

Ови радови су захтевали велики број квалификоване радне снаге и питање је када би се они завршили да у њима није учествовао тако велики број руских емиграната. Примера ради, остао је сачуван податак да је само Ростислав Е. Тјабин у периоду од четири године премерио и припремио издавачке оригинале за територију површине једнаке трећини Црне Горе.

Сл. 4. Контрола премера 1: 50.000, око 1923. године; у центру фотографије, за геодетским столом, Ростислав Е. Тјабин (стр. 65)

Са напредовањем радова на тригонометријској мрежи и премеру, смањивале су се потребе за ангажовањем толиког броја руских емиграната. Уз то, од 1924. године Војногеографски институт почиње да школује свој војногеодетски кадар. Број руских емиграната почиње да опада, али нико није добио отказ. Неки су из ВГИ отишли на боља радна места (неколико емиграната је, радећи у Војногеографском институту ванредно завршило технички или архитектонски факултет), неколико се активирало као официри Југословенске војске, неколико је умрло (погинуло), а остали су задржали статус и пребачени на друге послове.

Нису сви Руси били ангажовани на овим масовним геодетским радовима. Они најобразованији, који су завршили највише руске војне геодетске школе, ангажовани су на пословима примереним њиховом образовању и при томе дали изузетан допринос не само војној геодетској служби, већ и геодезији у Југославији уопште.

Њих 11 је обрадило споменута астрономска мерења које је ВГИ извршио у периоду 1900. до 1911. године, током зиме 1921/22. године. Та мерења су и остала необрађена зато што у предратном ВГИ није било довољно лица квалификованих лица за њихову обраду.

Неколико из ове групе геодетски најобразованијих Руса је било ангажовању на пројектовању и мерењу тригонометријске мреже 1. реда на територији тзв. Старе Србије и Црне Горе, на обнови мреже 1. реда на територији Србије и редизајнирању и попуњавању наслеђене аустроугарске мреже 1. реда, прворазредним, ексклузивним геодетским задацима.

Један је извршио астрономска мерења на неколико тачака југословенског дела меридијанског ланца од Северног леденог мора до Африке, а потом је та мерења и обрадио и описао тако да су каснија астрономска мерења вршила према његовим инструкцијама. То је било у оквиру пројекта Међународне геодетске и геофизичке уније који је предложио и који је координисао начелник ВГИ, пуковник Стеван П. Бошковић.

У великом међународном пројекту симултаног одређивања лонгитуда у којем је ВГИ учествовао 1926. године допринос је дало неколико Руса, укључујући и тројицу који су у Србију дошли са највећим научним референцима: Н. П. Абакумов, И. С. Свишчев и В. В. Третјаков. Ова опажања су дала огроман материјал за обраду. Рачунања су трајала неколико месеци, а извршили су их Н. П. Абакумов и В. В. Третјаков уз помоћ неколико лица.

Немерљив допринос радовима ВГИ дао је Николај П. Абакумов. Он се између осталог, бавио и питањем примене топографских карата за артиљеријска гађања на великим удаљеностима, као и студијама Гаус-Кригерове пројекције. Заједно са И. С. Свишчевом, који је такође дао значајан допринос радовима ВГИ, био је представник ВГИ у комисији формираној 1924. године. То је било у сврху проучавања питања изравнања српске тригонометријске мреже, мреже првог реда са 130 тачака у којој је било 676 праваца који заклапају 209 троуглова и 8 измерених основица, а коју је ВГИ успоставио на територији докумановске Србије, проширене на територију Косова и Метохије, Новопазарског санџака, Црне Горе и Македоније. Предлози комисије који су у потпуности усвојени марта 1925. године, имали су далекосежне последице на геодетске радове у Југославији, све док је у употреби била тригонометријска мрежа. Комисија је, између осталог, предложила да се српска триангулација изравна приближном методом поступних приближавања и да се потом ослони на аустроугарску мрежу, усвајајући аустроугарске тачке као фиксне. Методу поступних приближавања је ову потребу разрадио И. С. Свишчев. Обрада мреже је потрајала до марта 1927. године; тимом од 12 калкулатора је руководио шеф Астрономско геодетског одсека, а у периоду његовог рада на терену (од марта до јесени 1926. године), мењао га је И. С. Свишчев. О каквом се раду говори, довољно илуструје чињеница да је са 320 формираних и решених условних једначина ово изравнање било најобимније у дотадашњој историји геодезије уопште. Добијени резултати су остали трајно уграђени у нашу тригонометријску мрежу на том делу државне територије, док год је она била у употреби (око 80 година).

И. С. Свишчев и В. В. Третјаков су узели учешћа и у настави на Вишој војногеодетској школи, држали предавања и писали уџбенике.

И након Другог светског рата неколицина преосталих Руса је дала велики допринос радовима ВГИ, посебно у области картографије и едукацији војногеодетског кадра. На пример, Војногеографски институт је непосредно након Другог светског рата усвојио низ нових решења за своје карте (између осталог, напустио је париски и усвојио гринички меридијан као почетни меридијан за своје карте) на предлог Б. Бородина и Р. Тјабина, а нека од тих решења су остала присутна и на наредним издањима топографских и прегледнотопографских карата ВГИ све до данас.

Сл. 5. Српска тригонометријска мрежа ослоњена на ланац аустроугарске мреже (стр. 67)

Као занимљив детаљ, наведимо и чињеницу да је зграду која је наменски грађена за Војногеографски институт (у којој је ВГИ радио од 1926. до 1956. године, а у којој је

данас Војни музеј) пројектовао руски емигрант, архитекта Николај Васиљевич Васиљев (1875-1958), који је након кратког избеглиштва у Београду каријеру архитекте наставио у САД, у Њујорку. Зграда ВГИ је у потпуности финансирана средствима добијених продајом карата. У томе је и део објашњења зашто је тако велики број Руса могао бити ангажован на радовима ВГИ толико дуго: ВГИ је имао приходе и потребу (као и жељу) да њима финансира ангажовање руских емиграната.

Сл. 6. Зграда у којој је ВГИ радио од 1926. до 1956. године, арх. Н. В. Васиљев; астрономска опсерваторија је уклоњена након пресељења ВГИ у зграду у којој и данас ради (стр. 68)

Дискусија

Чињеница је да током истраживања није било довољно познатих доступних података, што је у великој мери успоравало рад. Ипак, примењене методе и истрајност у раду пружиле су нам податке који се могу сматрати веродостојним, како због њихове поузданости, тако и због могућности поређења дела из више независних извора.

Доста података је преузимано са интернета, посебно са специјализованих руских сајтова. Постоји извештај број руских сајтова на којима се саопштавају и/или прикупљају подаци о официрима царске руске војске, учесницима Белог покрета, учесницима Првог светског рата, припадницима појединим јединицама и формација (Корпус војних топографа, Руски заштитни корпус, итд) и слично. Тако, имали смо приступ и емигрантској периодици, која је излазила у разним деловима света (нпр. Београд, Брисел, Њујорк). Истраживањем смо приступили и разним књигама насталим као резултат посебних истраживања која су вршена по темама од значаја за ово истраживање, скениран материјал настао у време царске Русије (нпр. спискови припадника Корпуса војних топографа штампани 1915. и 1917. године, разне фотографије, итд), разна прегледна и реферална литература (нпр. некролози руским емигрантима 1917. – 2001. у шест томова и друго. Овом прегледу извора, треба додати и разне виртуелне музеје, генеалошке и друге форуме, итд.

Применом различитих метода, тежишно прегледа и анализе садржаја, формирање су биографије за сва лица за која се утврдило да су радила или се предпоставља да су радила у ВГИ. Због обимности материјала биографије нису приказане у овом раду.

Кроз публикувану грађу добијени су бројни подаци као што су: аутобиографски и општебиографски подаци, подаци о ауторском и коауторском раду и учешћу у писању научних, стручних и других радова и слично. Увидом и разрадом ових података из појединих и различитих извора провераване су наводи и информације о конкретној особи, односно личности која је обрађивана. Кроз непубликувану грађу обрађивани су подаци о списковима припадника ВГИ у 1933, 1934 и 1941. години, картонима личних, службених и персоналних података појединих официра и војних службеника, именици, копије микрофилмова картона персоналних података, албуми, елаборати, слике, картотеке житеља града Београда и Земуна и друго. Наглашава се да се датуми преузети из Службених војних листова (СВЛ) и службених евиденција односе на нови (Грегоријански) календар. Датуми који су преузети из Списка припадника Корпуса војних топографа из 1917. године (Список чинов Корпуса военных топографов и служащих по военно-топографической части, 1917) односе се на стари (Јулијански) календар. За датуме преузете из других извора (страних и

домаћих), а који се односе на догађаје пре 1919. године, није познато на који се календар односе, јер то, по правилу, није ни наведено у датом извору.

У недостатку изворне, непубликоване грађе и резултата претходних истраживања, ово истраживање тежишно усмерило на претрагу службених војних листова (СВЛ), и то за период од 1919. до 1941. године. Наиме, према важећим прописима, пријем у војну службу у својству контрактуалног чиновника или официра је вршен указом који је доносио краљ, а распоред лица на службу (и његова прекоманда) наредбом министра војске и морнарице. Ови укази и наредбе су објављиване у СВЛ, заједно са указима и наредбама о прекомандама, одликовањима, унапређењима, превођењима, пензионисањима и другим личним подацима од значаја за службу.

Проблем на који се наишло у почетку истраживања био је што нема сачуване документације о ВГИ из нама предметног периода. Чак ни Војни архив нема ове податке, осим спискова официра и чиновника ВГИ из 1933, 1934 и 1941. године. Пронађени спискови су непотпуни и несистематизовани и не обухватају период када је потреба за ангажовањем Руса била највећа. То су били радови на премеру који су окончани 1928. године, а њихов најзахтевнији део још раније. Истраживањем смо нашли једно наређење министра Војске и Морнарице из 1933. године Стр. пов. Ђ. Об. Бр. 86/1933 (Census book 17, Military Archive) које садржи за свако лице неколико података. Међу тим подацима су и они о рођењу и податци о почетку службе у Београду. Даљим истраживањем испоставило се да ће ови спискови бити од великог значаја за употпуњавање слике о ангажовању Руса у ВГИ.

Зато се морало посегнути и за другим подацима, који су преузимани из публиковане грађе, укључујући и ону у којој нису навођени извори. Тамо где је постојала могућност провере података на основу независних извора, није увек констатована сагласност међу подацима, што јасно указује да је потребан опрез у коришћењу података преузетих из ових извора. Извесне грешке и пропусти су пронађени и у архивској грађи и у СВЛ, чак и у досијеима персоналних података југословенских официра, тј. за Русе који су се активирали у Југословенској војсци и Југословенској армији.

За велики број лица није утврђено колико су дуго били припадници ВГИ, а за неколицину се не зна ни када су тачно дошли. Такође, не зна се ни колико је њих радило у ВГИ након Другог светског рата у својству цивилних лица и до када. Овоме треба додати и чињеницу да се за 17 лица није пронашао ни један податак, осим да су у неком тренутку били припадници ВГИ. За мањи број лица пронађен је тек по неки, мање важан податак. Треба имати у виду да је међу свим лицима која су обрађена, постоји могућност да неко лице није Рус, већ да му само презиме личи на руско, или је потомак неког Руса који је у Србију дошао пре Октобарске револуције, можда и у 19. веку.

Недовољно се дознало и о судбини лица током Другог светског рата, осим за осам официра. Није утврђено ни колико је лица након Другог светског рата напустило Југославију и где су отишли. Такође, није утврђено колико их је остало у Србији и Југославији, и како се на њихове животе и статус одразио долазак Црвене армије и промена политичког система, шта је било са њима након Резолуције Информбироа 1948. године, и сл.

Закључак

Овим истраживањем је осветљен један важан део прошлости Војногеографског института и истовремено дат одређени допринос сагледавању улоге руске емиграције у развоју српског и југословенског друштва. Досадашња сазнања која се односе на ову специфичну категорију припадника Војногеографског института су значајно проширена и обогаћена новим, до сада непознатим (односно заборављеним) детаљима, а дошло се и до низа сазнања која су од ширег значаја за историју ВГИ.

Чињеница је да је допринос руских емиграната раду и резултатима Војногеографског института и геодетске службе у Србији и Југославији био велик. То се поткрепљује како доказима њиховог доприноса у тзв. масовним геодетским радовима (развоју тригонометријске мреже и премеру државне територије), тако и због доприноса истраживачким и научним радовима и стварању кадра са вишим геодетским образовањем.

Руси су дошли у тренутку када је Војногеографском институту и Србији највише недостајао стручан кадар. Тако је на отворена врата ушао велики број лица оспособљених за масовне геодетске радове и други геодетски и картографски стручњаци, а неки са научним и наставним референцама. Захваљујући њима, Војногеографски институт се за свега неколико година рада након Првог светског рата афирмисао као водећа национална геодетска и картографска институција.

Иако је ово истраживање формално завршено, за подацима који недостају се и даље неформално трага, истрајно и без прекида. Уочено је да се руски тематски сајтови који прикупљају биографије припадника Белог покрета и Беле емиграције непрекидно ажурирају, па им се периодично приступа ради провере да ли се нешто променило у подацима о емигранатима који су били на служби у ВГИ. Проверавају се и домаћи сајтови са дигитализованим новинама и прати да ли су постављене неке нове новине које су излазиле између два светска рата, како би се и оне претражиле. У међувремену су детектовани и неки нови могући извори и остварени контакти са појединцима и установама који ће можда помоћи да се дође до нових података. Још је рано да се закључи да смо од заборава спасили све што се спасити могло и да смо сазнали све што је важно да се зна.

© 2022 Serbian Geographical Society, Belgrade, Serbia.

This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Serbia

Литература (погледати у енглеској верзији текста)